

РОЗДІЛ 4 ПРАВО

УДК 341.1/8

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.5.11>

Іваницький Андрій Миронович,

доктор філософії з права, доцент кафедри міжнародного та європейського права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID ID: 0000-0002-3689-6334

ЗАХИСТ ПРАВА НА ЯДЕРНУ БЕЗПЕКУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДІЯЛЬНОСТІ МАГАТЕ

PROTECTION OF THE RIGHT TO NUCLEAR SAFETY THROUGH THE PRISM OF IAEA ACTIVITIES

Визначено, що під час дослідження МАГАТЕ як міжнародної інституції захисту права на ядерну безпеку необхідно чітко встановити зміст понять «захист». Визначено, що визначення поняття «захист» можна сформулювати як вид правового впливу на відносини, який полягає в застосуванні відповідних способів захисту особою або іншим суб'єктом, який наділений відповідними повноваженнями, спрямованих на відновлення порушеного права особи. Обґрунтовано думку, що форми захисту, визначені національним законодавством необхідно відносити до національної форми захисту, а захист, який здійснюється міжнародними установами, організаціями – до міжнародної форми захисту. Визначено, що звернення до МАГАТЕ необхідно відносити до міжнародної форми захисту прав. Встановлено, що МАГАТЕ належить до загальної системи міжнародних організацій ООН. Діяльність Агентства спрямована на досягнення широкого використання атомної енергії лише з мирною метою та сприяння поширенню ядерних технологій. Визначено, що МАГАТЕ виступає як міжнародний інспекційний орган для перевірки, щоб держави-учасниці не переключали ядерні матеріали, обладнання та технології у країнах, які не мають ядерної зброї, з дозволеної мирної діяльності на військові потреби. Проаналізовано звернення Верховної Ради України до МАГАТЕ з метою захисту права на ядерну безпеку. Констатовано, що юридичний статус резолюцій МАГАТЕ та стандарти безпеки МАГАТЕ мають не визначений юридичний статус. Підсумовано, що оскільки Україна є державою-учасницею МАГАТЕ, то відповідно звернення вищого представницького органу влади Верховної Ради України від імені Українського народу до МАГАТЕ можна визначати як самостійну міжнародну форму захисту прав, зокрема права на ядерну безпеку, особливістю якої є наднаціональний характер та специфічна сфера використання атомної енергії. Зважаючи на це, з метою удосконалення вказаної форми захисту права на ядерну безпеку обґрунтовано доцільність доповнення Статуту МАГАТЕ окремою статтею, яка чітко закріпить юридичний статус рішень та стандартів МАГАТЕ, а саме визначить вказані акти МАГАТЕ імперативними для держав-учасниць.

Ключові слова: право на ядерну безпеку, захист, форма захисту, міжнародна безпека, МАГАТЕ.

It was determined that during the study of the IAEA as an international institution for the protection of the right to nuclear safety, it is necessary to clearly establish the meaning of the concept of "protection". It was determined that the definition of the concept of "protection" can be formulated as a type of legal influence on relations, which consists in the application of appropriate methods of protection by a person or another subject who is endowed with appropriate powers, aimed at restoring the violated right of a person. The opinion is justified that the forms of protection defined by national legislation must be classified as national forms of protection, and protection carried out by international institutions and organizations as international forms of protection. It was determined that the application to the IAEA should be classified as an international form of rights protection. It has been established that the IAEA belongs to the general system of UN international organizations. The Agency's activities are aimed at achieving the widespread use of atomic energy only for peaceful purposes and promoting the spread of nuclear technologies. It is determined that the IAEA acts as an international inspection body to verify that member states do not switch nuclear materials, equipment and technologies in non-nuclear-weapon countries from permitted peaceful activities to military needs. The appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine to the IAEA with the aim of protecting the right to nuclear safety was analysed. It was established that the legal status of IAEA resolutions and IAEA safety standards have an undefined legal status. It was concluded that since Ukraine is a member state of the IAEA, accordingly, the appeal of the supreme representative authority of the Verkhovna Rada of Ukraine on behalf of the Ukrainian people to the IAEA can be defined as an independent international form of rights protection, in particular the right to nuclear safety, which is characterized by its supranational nature and specific scope use of atomic energy. Taking this into account, in order to improve the specified form of protection of the right to nuclear safety, the expediency of supplementing the IAEA Statute with a separate article that will clearly establish the legal status of IAEA decisions and standards, namely defining the specified IAEA acts as mandatory for the participating states, is substantiated.

Key words: right to nuclear safety, protection, form of protection, international security, IAEA.

В умовах сьогодення Україна знаходиться на найскладнішому етапі розвитку за період незалежності – в умовах воєнного стану у зв'язку із військовою агресією Російської Федерації (далі – РФ). Дотримання норм міжнародної безпеки в умовах воєнного стану має стати ключовим об'єктом конституційного і нормативно-правового регулювання з метою захисту та дотримання прав людини. Адже саме в таких умовах пріоритетність прав людини демонструє не лише рівень демократії у державі, а й є ознакою визнання громадян найвищою соціальною цінністю. Так, останнім часом ключовим є питання наявності серйозної загрози ядерного тероризму внаслідок захоплення військовими РФ Чорнобильської та Запорізької АЕС. З огляду на це, дослідження питання функціонування Міжнародного агентства з атомної енергії (далі – МАГАТЕ, Агентство) як міжнародної інституції захисту права на ядерну безпеку є актуальним.

Проблематикою дослідження МАГАТЕ як міжнародної інституції захисту права на ядерну безпеку займалися такі науковці як А. А. Запорозчук, К. В. Мануїлова, О. Б. Німко, О. В. Сушик та інші.

В науковій літературі наявна проблема щодо розуміння змісту понять «захист» та «форма захисту». Особливо актуальним у цьому аспекті є визначення місця МАГАТЕ в цій системі, адже серед науковців відсутні позиції щодо віднесення такого суб'єкта до певної форми захисту. Тому, на нашу думку, надзвичайно важливо сформулювати власну наукову позицію щодо вищезазначеної проблематики.

Так, варто звернути увагу, що у правовій доктрині відсутнє одностайне розуміння поняття «захист». Водночас, вважаємо за доцільне, все ж виокремити певні наукові позиції з цього питання.

На думку, О. О. Кармази поняття «захист» доцільно тлумачити як забезпечення правопорядку за допомогою відповідних засобів та способів захисту, які визначені у законодавстві. Тобто поняття «захист» вчена визначає без зазначення конкретного суб'єкта та конкретних форм захисту, тому, вважаємо, що вказане визначення є абстрактним [1, с. 155].

Вчений О. І. Мацегорін базує свою наукову позицію на тому, що під захистом необхідно визначати дії суб'єкта, наділеного відповідними повноваженнями, а також діяльність відповідних юрисдикційних органів та осіб, які в порядку визначеному законом повинні вжити належні заходи для поновлення порушеного права [2, с. 144].

Поміж іншого, на думку Ю. Д. Притики, захистом прав є відповідна юридична діяльність, яка

є націленою на подолання перешкод на шляху здійснення суб'єктами своїх прав та припинення їх порушення, відновлення положення, що існувало до порушення [3, с. 16].

Отже, вважаємо, що поняття «захист прав» можна сформулювати як вид правового впливу на відносини, який полягає в застосуванні відповідних способів захисту особою або іншим суб'єктом, який наділений відповідними повноваженнями, спрямованих на відновлення порушеного права особи.

Відповідно до наукової позиції Л. Л. Стецюк форма захисту прав це комплекс певних способів захисту прав особи, інтересів суспільства та держави, що мають спільні ознаки зовнішнього вияву їх здійснення [4, с. 152].

Так, в основному науковці, коли тлумачать зміст поняття «форма захисту», беруть за основу суб'єктний критерій, та, як наслідок, класифікують форми захисту на юридичні та неюридичні [5, с. 165].

Основні позиції науковців щодо вказаного питання можна сформулювати наступним чином:

1) юрисдикційною формою захисту є лише та форма захисту, яка притаманна суду, а неюридичною формою є форми захисту, які здійснюють інші уповноважені суб'єкти та конкретна особа [6, с. 115];

2) юрисдикційна форма захисту тлумачиться як комплекс способів захисту, який здійснюється органами влади, її посадовими особами, а відповідно неюридичною формою захисту є комплекс способів захисту, які здійснюються особою, яка не реалізує свої владні функції чи посадові обов'язки [4, с. 153].

Так, Ю. В. Желіховська пропонує класифікацію форм захисту прав, за критерієм порядку їх захисту: судовий захист; адміністративний захист; захист нотаріусом; самозахист; захист за допомогою інших громадських, державних та міжнародних інституцій [5, с. 166].

Відповідно Є. О. Харитонов, визначає наступні форми захисту прав: судову, адміністративну, нотаріальну, самозахисну та громадську, тобто залежно від юрисдикційного органа, що наділений повноваженнями захисту. Поміж іншого, також вчений відносить до органів захисту міжнародні інституції [7, с. 183].

Тому, з огляду на це, вважаємо за доцільне здійснювати класифікацію форм захисту прав залежно від ієрархії, тобто визначати національну та міжнародну форму захисту прав. У свою чергу, форми захисту, визначені національним законодавством відносити до національної форми

захисту, а захист, який здійснюється міжнародними установами, організаціями – до міжнародної форми захисту. Таким чином, оскільки МАГАТЕ є міжнародною інституцією, то відповідно захист права на ядерну безпеку шляхом звернення до МАГАТЕ є міжнародною формою захисту.

Поміж іншого, способи захисту прав визначають: 1) як правовий засіб впливу на відносини з метою захисту права; 2) крізь призму поняття «захід»; 3) крізь призму поняття «дія»; 4) у якості спеціального прийому, за допомогою якого здійснюється захист; 5) як правова конструкція [8, с. 222].

Вважаємо, що «спосіб захисту» прав можна визначити як певний правовий прийом, спрямований на захист порушених прав особи. З погляду Т. М. Підлубної засіб захисту є відповідним інструментарієм реалізації способів захисту [9, с. 5]. Як вважає О. І. Антонюк, засобами захисту є знаряддя, інструмент захисту [10, с. 66]. Таким чином, можна зробити висновок, що «засіб захисту» є певним інструментарієм захисту прав, який здійснює конкретний застосований спосіб захисту прав.

Повертаючись до питання щодо захисту права на ядерну безпеку через призму діяльності МАГАТЕ необхідно проаналізувати цілі та особливості функціонування МАГАТЕ. Варто зазначити, що МАГАТЕ було створено у 1957 році та відповідно одним із своїх пріоритетних завдань Агентство визначає сприяння запобіганню негативних наслідків використання ядерної енергії у мирних цілях, гарантуючи підтримку здоров'я і благополуччя людей. Поміж іншого, МАГАТЕ здійснює свою діяльність на підставі договору з Організацією Об'єднаних Націй (далі – ООН), але не є спеціалізованим органом ООН [11, с. 7].

Водночас МАГАТЕ належить до загальної системи міжнародних організацій ООН. Агентство спрямовує свою діяльність на досягнення використання ядерної енергії лише з мирною метою та сприяння поширенню ядерних технологій. Перш за все, МАГАТЕ виступає як міжнародний інспекційний орган для перевірки, щоб держави – учасниці не змінювали цілі використання ядерних матеріалів, обладнання та технологій у країнах, які не мають ядерної зброї, з мирних на воєнні потреби [12, с. 52].

Так, згідно з ст. 1 Статуту МАГАТЕ основною метою створення МАГАТЕ є досягнення ефективного використання ядерної енергії, проте лише з метою підтримки миру та здоров'я населення всього світу. Поміж іншого, однією з цілей МАГАТЕ є гарантування, щоб використання ядер-

ної енергії під наглядом Агентства не використовувалась з метою досягнення воєнних цілей [13].

Варто відмітити, що діяльність МАГАТЕ здійснюється у трьох ключових напрямках: 1) нагляд за розвитком ядерних технологій у країнах світу, щоб забезпечити мирне використання атомної енергії; 2) постачання інформації та розробка стандартів щодо безпечного використання ядерної енергії; 3) створення майданчику для наукової діяльності у галузі мирного використання ядерних технологій [14].

Вважаємо за доцільне, розглянути саме діяльність МАГАТЕ у напрямку нагляду за розвитком ядерних технологій з метою забезпечення мирного використання атомної енергії та запобігання використанню ядерних технологій у воєнних цілях, тобто, через призму реалізації та захисту права на ядерну безпеку.

Поміж іншого, відповідно до ст. 5 Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок від 26.10.1979 року держави-учасниці визначають як свій центральний орган і пункт зв'язку, який відповідальний за фізичний захист ядерного матеріалу і за заходи щодо повернення і за дії у відповідь у разі незаконного використання ядерного матеріалу або в разі реальної загрози такої дії, та інформують про це одна одну безпосередньо або за допомогою МАГАТЕ [15].

Також згідно з ст. 28 Конвенції про ядерну безпеку від 17.06.1994 року МАГАТЕ є секретаріатом для нарад Договірних Сторін. Поміж іншого, на вказані наради кожна держава подає доповіді про заходи, вжиті нею з метою виконання обов'язків для забезпечення того, щоб всі організації, які займаються діяльністю, безпосередньо пов'язаною з ядерними установками, проводили політику, за якої пріоритет надається ядерній безпеці [16].

Щодо національного законодавства, то відповідно до статті 4, Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» є основоположним у ядерному законодавстві України, оскільки встановлює пріоритет безпеки людини та навколишнього природного середовища, права і обов'язки громадян у сфері використання ядерної енергії, регулює діяльність, пов'язану з використанням ядерних установок та джерел іонізуючого випромінювання, встановлює також правові основи міжнародних зобов'язань України щодо використання ядерної енергії. Вказаним Законом передбачено забезпечення реалізації гарантій МАГАТЕ на об'єктах ядерної енергетики та атомної промисловості [17].

Поміж іншого, право на ядерну безпеку частково регулюється Законом України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» [18], Законом України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» [19], «Про видобування і переробку уранових руд» [20], проте вказані Закони не врегульовують питання захисту права на ядерну безпеку через діяльність МАГАТЕ.

Також Положенням про функціональну підсистему ядерної та радіаційної безпеки єдиної державної системи цивільного захисту, затвердженого Наказом Державної інспекції ядерного регулювання України 14.02.2020 року № 57 передбачено, що метою створення функціональної підсистеми є оповіщення та подальше інформування МАГАТЕ у разі виникнення ядерних та радіаційних аварій на території України, а також за її межами в разі можливості транскордонного перенесення радіоактивних речовин, що може мати з точки зору радіаційної безпеки значення для інших держав та які зазнали або могли б зазнати радіаційного впливу, підтримання цілодобового зв'язку з Центром з інцидентів та аварійних ситуацій МАГАТЕ, аварійне оповіщення та наступне інформування МАГАТЕ про оперативне оповіщення про ядерну аварію [21].

Так, як зазначає Ю. Ю. Світлична, МАГАТЕ є світовим центром з міжнародного співробітництва у сфері ядерної та радіаційної безпеки [22]. Також О. В. Сушик наголошує, що МАГАТЕ відіграє особливу роль у забезпеченні ефективності міжнародної системи ядерного захисту та відповідно розробляє норми безпеки використання ядерної енергії. Так, одним з основним документів МАГАТЕ є серія «Безпека МАГАТЕ», яка структурно включає «Стандарти безпеки» та «Звіти по безпеці», а «Стандарти безпеки», включають «Основи безпеки», «Вимоги безпеки» та «Інструкції безпеки» [23, с. 145].

Також відповідно до позиції О. Б. Німко ефективного функціонування такої міжнародної інституції як МАГАТЕ має надзвичайно важливе значення для гарантування міжнародної безпеки та вирішення ряду проблем: створення без'ядерних зон, протидію використанню мирних ядерних об'єктів під час міжнародних збройних конфліктів, оперативне реагування на ядерні катастрофи тощо [24, с. 280].

В аспекті захисту права на ядерну безпеку найважливішою частиною Статуту МАГАТЕ є закріплені у ст. 12 гарантії МАГАТЕ у сфері ядерної безпеки. По-перше, Агентство має право розглядати ядерні реактори, засвідчувати їх, проте за

умови, що вони не пов'язані з воєнними цілями. Агентство має право вимагати відповідності заходів держав-учасниць нормам охорони здоров'я і екологічної безпеки, вимагати подання звітів та доповідей, визначати способи, які мають бути застосовані, щоб використання ядерної енергії не сприяло її використанню у воєнних цілях і відповідало нормам охорони здоров'я [13].

К. В. Мануїлова зазначає, що за допомогою МАГАТЕ держави-учасниці Агентства стали стежити за тим, щоб створена в рамках МАГАТЕ система перевірок не давала можливості використовувати ядерну енергію у збройних конфліктах. Агентство було створено як незалежна міжурядова організація в системі ООН, а кожна держава-учасниця зобов'язана підписати з МАГАТЕ договір, який надає МАГАТЕ повноваження здійснювати контроль та обмежити можливість виникнення військового конфлікту із використанням ядерної зброї та забезпечити можливості для мирного використання ядерної енергії [25, с. 107].

Поміж іншого, однією з важливих гарантій МАГАТЕ є те, що Агентство має право відправляти на територію відповідної держави-учасниці інспекторів МАГАТЕ. Так, МАГАТЕ затверджує штат спеціальних інспекторів які перевіряють відповідність певних операцій з ядерною енергією нормам ядерної безпеки. Штат інспекторів несе відповідальність за одержання і перевірку вказаних вище звітів [13].

У подальшому, інспектори зобов'язані повідомити про всі випадки порушення правил ядерної безпеки Генерального Директора МАГАТЕ, який потім направляє доповідь Раді керуючих МАГАТЕ. У свою чергу, Рада керуючих МАГАТЕ повинна вимагати від держави, яка порушує норми ядерної безпеки негайного усунення будь-якого виявленого нею випадку недотримання правил. Рада керуючих МАГАТЕ повідомляє про вказані випадки недотримання правил всіх держав-учасників МАГАТЕ, а також Раду Безпеки ООН і Генеральну Асамблею ООН [13].

Так, Україна та РФ є державами-членами МАГАТЕ, а, станом на сьогодні, в умовах війни в Україні існує загроза ядерного тероризму для всього світу, у зв'язку з чим захист права ядерної безпеки, зокрема на міжнародному рівні є необхідним.

Яскравим прикладом звернення до МАГАТЕ за захистом прав на ядерну безпеку є сьогоднішня ситуація в Україні. МАГАТЕ ухвалило резолюцію «Наслідки безпеки, захищеності та гарантій щодо ситуації в Україні» від 03 березня 2022 р. У вказаному документі Рада керуючих МАГАТЕ засудила

дії РФ на території України, включно із захопленням військовими РФ ядерних об'єктів України, які підвищують ризик ядерної аварії, що становить загрозу для міжнародної спільноти. Також вказаною резолюцією МАГАТЕ закликає РФ негайно припинити всі дії з атомними об'єктами в Україні [26]. Проте вказане рішення МАГАТЕ не містить конкретних та визначених дій МАГАТЕ, санкцій щодо РФ чи порядку виконання вказаного рішення.

Поміж іншого, у Постанові Верховної Ради України від 15 серпня 2022 р. № 2502–ІХ Верховна Рада України як представницький орган від імені Українського народу звернулася до МАГАТЕ та держав-членів з наступними вимогами:

по-перше, визнати ядерним тероризмом дії РФ на АЕС України, в тому числі їх масові обстріли, що загрожують міжнародній безпеці;

по-друге, ввести санкції проти усіх установ атомної енергетики в РФ;

по-третє, призупинити дії привілеїв та імунітетів РФ, в тому числі позбавити РФ права голосу на засіданнях МАГАТЕ;

по-четверте, забезпечити місії ООН та МАГАТЕ з метою перевірки АЕС України та виведенням військових РФ з території АЕС, відновленням нормальної роботи Запорізької АЕС та передачею під контроль України [27].

У подальшому, МАГАТЕ ухвалило ще одну резолюцію «Наслідки безпеки, захищеності та гарантій щодо ситуації в Україні» від 15 вересня 2022 р., де встановлено те, що РФ не виконала вимоги Ради керуючих МАГАТЕ щодо термінового припинення будь-яких дій на атомних об'єктах України та вирішено сприяти забезпеченню ядерної безпеки, в тому числі шляхом відправлення місій МАГАТЕ на територію України і роботи інспекторів МАГАТЕ на ядерних об'єктах України. Поміж іншого, у вказаній резолюції МАГАТЕ заохочує держави-учасниці відповідати на прохання України про допомогу, зокрема шляхом надання вказаної допомоги як через Агентство або безпосередньо [28].

Отже, як наслідок, РФ не виконала вимоги МАГАТЕ, тому наявні усі підстави для застосування санкцій МАГАТЕ, які визначені у Статуті. Так, якщо відповідна держава не вживає повністю корективних заходів протягом прийняттого періоду часу, Рада керуючих МАГАТЕ може застосувати наступні санкції. По-перше, Рада керуючих МАГАТЕ може винести розпорядження про скорочення або припинення допомоги, яка надається МАГАТЕ чи його членом, і вимагати повернення матеріалів, устаткування. По-друге, МАГАТЕ

може припинити здійснення прав і привілеїв держави-учасниці, яка не дотримується стандартів ядерної безпеки. Окрім цього, дія привілеїв і прав члена Агентства, який постійно порушує Статут МАГАТЕ або будь-які угоди з МАГАТЕ, може за рекомендацією Ради керуючих МАГАТЕ бути припиненою Генеральною Конференцією МАГАТЕ за рішенням більшості у дві третини голосів членів, які присутні і беруть участь у голосуванні [13].

Водночас однією з основних проблем забезпечення ефективності захисту права на ядерну безпеку на міжнародному рівні, зокрема МАГАТЕ, є саме рекомендаційний характер рішень МАГАТЕ для держав – учасниць.

Варто звернути увагу, що серед науковців існують різні підходи до розуміння правової природи норм – рекомендацій. Так, одні науковці зазначають, що акти міжнародних організацій є засобом правового регулювання. Інша група науковців вважає, що рекомендації міжнародних організацій виражають волю більшості держав-учасниць та можуть впливати на їх діяльність. Норми – рекомендації, які відповідають принципам міжнародної організації та прийняті у межах її компетенції, мають важливе значення у якості складових процесу міжнародно-правової нормотворчості [23, с. 146].

Поміж іншого, А. А. Запорозчук зазначає, що з точки зору міжнародного права, необхідно встановити юридичну силу рішень МАГАТЕ та стандартів МАГАТЕ. Так як в Статуті МАГАТЕ не визначено юридичний характер вказаних документів, однак очевидним є те, що акти МАГАТЕ, розроблені експертами та опубліковані Агентством, не мають незалежного правового статусу або не є обов'язковими для держав-учасниць [29, с. 85].

Погоджуємось з позицією А. А. Запорозчук, та вважаємо, що чітке визначення юридичного статусу рішень та стандартів МАГАТЕ, а саме надання вказаним актам МАГАТЕ імперативного характеру для держав-учасниць Агентства сприятиме подоланню відповідних ядерних загроз у сучасних умовах на території України.

На підставі викладеного, можна зробити висновок, що звернення представницького органу державної влади від імені народу відповідної держави-учасниці до МАГАТЕ можливо визначити як міжнародну форму захисту прав на ядерну безпеку. Зважаючи на те, що Україна є державою-учасницею МАГАТЕ, то відповідно звернення Верховної Ради України від імені Українського народу до МАГАТЕ можна визначати як самостійну міжнародну форму захисту прав, зокрема права на ядерну безпеку, особливістю якої

є наднаціональний характер та специфічна сфера використання атомної та ядерної енергії. Зважаючи на це, з метою удосконалення вказаної форми захисту права на ядерну безпеку вважаємо за необхідне доповнити Статут МАГАТЕ окремою статтею, яка чітко закріпить юридичний статус рішень та стандартів МАГАТЕ, а саме визначить вказані акти МАГАТЕ імперативними для держав-учасниць Агентства. Також оскільки стандарти МАГАТЕ не включають належну процедуру виконання резолюцій МАГАТЕ, особливо під час

загрози ядерного тероризму, з метою належного захисту права на ядерну безпеку, вважаємо за доцільне наділити повноваженнями контролю за виконанням резолюцій МАГАТЕ – окремих департамент в структурі МАГАТЕ, який зобов'язати звітувати перед Генеральною конференцією МАГАТЕ. В умовах сьогодення, вказані дії є необхідними для захисту прав людини в сфері ядерної безпеки та забезпечення ядерних об'єктів від потенційних загроз в умовах військових дій на території України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кармаза О. О. Засоби та способи захисту прав суб'єктів житлових відносин. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 154–157.
2. Мацегорін О. І. Поняття та зміст захисту цивільних прав. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 143–147.
3. Притика Ю. Д. Поняття і диференціація способів і захисту цивільних прав та інтересів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2004. № 60–62. С. 16–19.
4. Стецюк Л. Л. Самозахист як форма захисту цивільних прав. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 151–158.
5. Желіховська Ю. В. Нотаріальна форма захисту цивільного права та охоронюваного законом інтересу. *Університетські наукові записки*. 2011. № 2 (38). С. 163–171.
6. Бондар Т. В. Деякі проблеми захисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2 (22). С. 113–118.
7. Харитонов Є. О. Цивільне право України. Київ, 2003. 776 с.
8. Кулинич О. П. Поняття цивільно-правового способу захисту права приватної власності на земельні ділянки. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 222–225.
9. Підлубна Т. М. Право на захист цивільних прав та інтересів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2009. 20 с.
10. Антонюк О. І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2004. 212 арк.
11. Василенко М. Ю. Діяльність міжнародних екологічних організацій. Глобальні ризики у формуванні міжнародної екологічної безпеки: тези доповідей (м. Миколаїв, 22 квітня 2020 р.). Миколаїв : МНАУ, 2020. С. 7–10.
12. Сівер А. В. Основні напрямки співпраці України з Міжнародним агентством з атомної енергії. *Шляхи адаптації національної економіки до сучасних викликів глобалізації* : матер. регіон. наук.-практ. студ. конф. ДНУ імені Олеса Гончара, 2016. С. 52–53.
13. Статут Міжнародного агентства по атомній енергії від 26.10.1956 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_164.
14. ООН: Міжнародне агентство з атомної енергії. URL: <https://izbirkom.org.ua/publications/mir-24/2022/oon-mizhnarodne-agentstvo-z-atomnoyi-energiyi/>.
15. Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок від 26.10.1979 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_024#Text
16. Конвенція про ядерну безпеку від 17.06.1994 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_023.
17. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
18. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання : Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
19. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії : Закон України від 11.01.2000 р. № 1370-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370-14#Text>.
20. Про видобування і переробку уранових руд : Закон України від 19.11.1997 р. № 645-97/ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/645/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
21. Про затвердження Положення про функціональну підсистему ядерної та радіаційної безпеки єдиної державної системи цивільного захисту : Наказ Державної інспекції ядерного регулювання України від 14.02.2020 року № 57 *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0340-20#Text>.

22. Світлична В. Ю. Актуальні питання врахування факторів ризику під час оцінки енергетичної безпеки. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154806533.pdf>.

23. Сушик О. В. Міжнародно-правове регулювання забезпечення радіаційної безпеки. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 144–147.

24. Німко О. Б. Міжнародне співробітництво та адміністративно-правове регулювання атомної енергетики в Україні та світі. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 2. С. 276–281.

25. Мануїлова К. В. Міжнародно-правовий режим нерозповсюдження ядерної зброї в сучасному ядерному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. № 35, том 2. С. 106–109.

26. The safety, security and safeguards implications of the situation in Ukraine: Resolution IAEA adopted on 3 March 2022. URL: <https://www.iaea.org/sites/default/files/22/03/gov202217.pdf?fbclid=IwAR1JZBnUvN28oYQBhryazVQD4pFegq1GJHXh7kXYzYyZrQRkWXCP8osuck0>

27. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, інституцій Європейського Союзу, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, Міжнародного агентства з атомної енергії та парламентів і урядів його держав-членів щодо засудження акту ядерного тероризму, який здійснило держава-агресор – Російська Федерація на Запорізькій атомній електростанції у місті Енергодар Запорізької області, Україна : Постанова Верховної Ради України від 15.08.2022 р. № 2502–ІХ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2502-20>.

28. The safety, security and safeguards implications of the situation in Ukraine: Resolution IAEA adopted on 15 September 2022. URL: <https://www.iaea.org/sites/default/files/22/09/gov2022-58.pdf>.

29. Запорозчук А. А. Роль МАГАТЕ у вирішенні проблеми поводження з радіоактивними відходами. *Український часопис міжнародного права*. 2012. № 4. С. 83–88.